

Mesterházi Gábor

Mozart mítosztalanítása

Mozart halálának kétszázadik évfordulója Milos Forman filmjével vonult be a nagyközönség emlékezetébe. A születés 250. évfordulójára nem készült (egyelőre?) ilyen nagyszabású és -hatású mű. Szerencsére. Aki ugyanis az *Amadeus*ból akarja megtudni, ki volt Mozart, az távolabb kerül az igazságtól, mint Papageno a beavatástól – és eltéved a mesék erdejének mélyén. Volkmar Braunbehrens németül 1986-ban megjelent könyvét (*Mozart – A bécsi évek*) mintha már a megfilmesítés előtt álló Shaffer-dráma ellen írta volna. Ahogy az 514. oldalon olvashatjuk: „*az életrajzok szerzői az olvasók kedvéért barkácsolták össze ezt a Mozart-képet, amelyről tudták, hogy tetszik az embereknek: a magányos, félreismert zseni képét, aki fiatalon, de „kiteljesedve” halt meg, akit tömegsírban földeltek el, mert senki sem ismerte fel jelentőségét. Az olvasó pedig – az érzelgős történet olvastán – mély megrendülést érez, hiszen ő tudja értékelni Mozartot, rajong Mozartért és szereti zenéjét (már ha egyáltalán ismeri), és együtt szenved magányos hőisével.*”

Braunbehrens-nél sem erdő, sem varázslat: számokat olvashatunk, törvényszövegeket, leveleket – ezek szolgálnak megfellebbezhetetlen érvként állításaihoz. Kezdve azzal, hogy az „Amadeus” nevet törli Mozart identifikációjából – joggal. A könyv a két évszázad alatt örökített Mozart-képet rajzolja át: egyszerűen megvizsgálja, Mozart-képünk darabkái fedik-e a valóságot – és ahol nem, ott miért nem. Az eredmény döbbenetes. Kiderül, hogy Mozart nem elszegényedve, mellőzve halt meg. Konstanze nem volt hanyag, hűtlen feleség, továbbá Mozart sem volt nőcsábász, inkább meghatóan ragaszkodó férj. Jóformán szó sem igaz a Salieri-sztoriból, a *Requiem* körüli mese pedig már a maga korában lelepleződött. Ezen kívül Mozart nem érezhette a véget, hiszen egy gyors lefolyású betegség végzett vele, temetése pedig a kor szokásainak minden tekintetben megfelelt. És még számtalan tényként kezelt adatról derül ki, hogy legenda – akkor is az, ha nem sokkal Mozart halála után keletkezett.

A közvélekedéssel szemben tehát Mozart felnőtt élete unalmasnak mondható. De csak azok számára, akik a romantikán nevelkedve szeretik a legendákat, a regényes életrajzokat. Én éppen azt találom Mozart életében izgalmasnak, hogy korához képest mennyire tudatosan törekedett a modern művész életére – Richard Strauss ezért is irigyelhette. Mozart tervez, számol, nem anyagiasságból, hanem mert csak végszükségben vállalná Haydn életét. Ugyanis független polgár akar lenni, aki II. József felvilágosult abszolutizmusával tökéletes összhangban gondolkozik. Braunbehrens ezt a következtetést sem rágja a szánkba, nem ítélkezik, „csupán” feltár.

Ha csak ennyi lenne *A bécsi évek*, talán érdekes és fontos lenne, de nem lenne alapos. Braunbehrens módszere az, hogy ahol vannak adatok, ott azokat logikus rendbe szedi, ahol pedig nincsenek, ott nem következtet. Nem tudjuk meg, mi okozta pl. Mozart adós-

ságait. Amit ismerünk, az néhány levél, illetve az a tény, hogy haláláig a felvett kölcsönök jelentős részét visszaadta. Nincs kizárva, hogy Mozart, aki korának egyik legjobban (és egyre jobban!) kereső szerzője volt, kártyaadósságokat halmozott fel – de ez spekuláció, és a Braunbehrens-féle történészt az ilyesmi nem érdekli. Tehát nem következtet, ha nincs kellő alapja. Inkább körüljár: analóg helyzeteket vizsgál, összehasonlít, a kisebb adatokat nagyobb összefüggésekbe helyezi. Így mintegy melleleg igen alapos korrajzot kapunk, a nagypolitika és a „kispolitika” összefüggései tárulnak elénk.

Megtudjuk, milyen volt a zsidóság 18. századi helyzete; hogy és miből éltek a zenészek (az utolsó pulttól az udvari és főúri zenemesterekig); milyenek voltak a lakásviszonyok; hogy befolyásolták az emberek szokásait II. József rendelkezései (pl. temetkezési rendelete). A könyv egyik legalaposabb fejezete a szabadkőművesekkel foglalkozik, de az egzotikus országokból származó embereknek a maguk korában kevésbé jelentős szerepéről is olvashatunk néhány izgalmas oldalt a *Szöktetés* kapcsán. A könyv Mozartról szól, ám mellette megismerjük Colloredo hercegérsek szempontjait és életét, Thun grófnőt, Puchberget, Da Pontét (egészen haláláig), és mindenképp II. József gondolkodásmódját. Az ő felvilágosult abszolutizmusa – úgy tűnik – a józan ész zsarnoksága, de a józanságba belefér a Zahleim-ügy, amelynek kapcsán kiderül, mi a különbség aközött, hogy valakit felülről vagy alulról törnek kerékbe. Egyszóval komplett korrajzot kapunk, Bécs jozefinizmus-kori kultúrtörténetének egyik legérdekesebb és legalaposabb tárgyalását Mozart életének apropóján; de Bécs mellett Prágára és Salzburgra is rápillanthatunk, ahogy – nem túl hízelgő módon – a magyar főrendek szerepére is.

És akinek ennyi jó kevés, az olvassa el a jegyzeteket, amelyekben további információ lelhető arról, hogyan fizettette ki az államkincstárral Colloredo a saját szökését, milyen esélye volt egy gyermekágyas anyának (és csecsemőjének), hol illet dohányozni, továbbá mennyit keresett Goethe Weimarban és Gluck Párizsban, hogy a szabadtéri koncerteken 150-180 tagú zenekarok léptek fel. Az 551. oldalon, a 7. fejezet 16. jegyzetében olvashatjuk legtömörebb megfogalmazását annak, hogy mi az oka a hamis Mozart-kép kialakulásának: *„E legendák minden sora azt a Mozart-képet gazdagítja, amely életteli jeleneteket fest oda, ahol üres helyet kellene hagynia.”* Braunbehrens ars poeticájának (vagy ars historicájának?) nem mond ellent, hogy a jegyzeteket olykor arra használja, hogy szubjektívebben alkothasson véleményt, mint pl. az 545. oldalon, ahol a 18. század második felében keletkezett operák többségét – divat ide vagy oda – sematikusnak, előadhatatlanul unalmasnak minősíti. Természetesen nem kell vele egyetérteni – magam pl. *A varázsfuvola* értelmezésével vitába szállnék; de amit a zenész-irodalmár Braunbehrens állít, az is megérdemli a figyelmet. Ezzel együtt e könyv kevésbé jelentős zene- és irodalomelméleti szempontból, a Mozart-kutatáshoz elsősorban könyörtelen történészi szemléletével járul hozzá.

A könyv igényes és tartósnak tűnő kivitelű. A nagyszerűen válogatott képek mindig illenek a szöveghez. A magyar kiadás legfőbb erénye a kitűnő fordítás – Győri László munkája. Akárhogy nézzük, kemény szakszöveg ez a több mint félezer oldal, s bár a szerző finom humora oldja az információdömpinget, nagy szükség van arra, hogy magyarul is olvasmányos legyen.

(Volkmar Braunbehrens: *Mozart – A bécsi évek*; Osiris Kiadó, 2006)